

ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ W BYDGOSZCZY
Studia Pedagogiczne 1980 z. 6

Klemens Hałski
WSP Bydgoszcz

PROCEDURA KONKRETYZACJI CELÓW WYCHOWANIA NA PRZYKŁADZIE
WYCHOWANIA PATRIOTYCZNEGO W SZKOLE PODSTAWOWEJ

1. Konieczność uszczegóławiania
celów wychowania

Każde świadome działanie dotyczy zmiany rzeczywistości, a stan, który chcemy osiągnąć nazywamy celem. Przedmiotem działalności wychowawczej jest psychika wychowanka, a szczególnie jego charakter. Chcąc zmienić charakter, musimy zainicjować działalność wychowawczą. Warunkiem urzeczywistnienia zamierzonego skutku przez działanie jest świadomość celu, warunków i środków. To co skuteczne jest celowe¹.

W działalności wychowawczej wyróżniamy: ideał wychowania, naczelne, szczegółowe, etapowe oraz operacyjne cele wychowania. Różnią się one od siebie stopniem ogólności. Najbardziej ogólnym celem jest ideał wychowania, a najbardziej konkretnym cel operacyjny. "Dopiero świadomość celów operacyjnych, a więc tego, jakie rodzaje aktywności należy wywołać u wychowanków, pozwala przejść do rozwiązań praktycznych, dotyczących wychowania. Teraz bowiem wychowawca może podjąć właściwe decyzje co do tego, w jakie dziedziny życia wprowadzać wychowanków, jakiego rodzaju doświadczeń im dostarczać oraz jakie sytuacje wychowawcze w związku z tym organizować"²

Cele operacyjne tylko wówczas spełniają swoją rolę, jeśli wynikają z ideału wychowania, który jako nadrzędny cel wychowania organizuje i nadaje kierunek wszystkim innym celom występującym w procesie wychowania. Spełnia on funkcję kryterium dla wyboru celów szczegółowych³ Dopiero cele szczegółowe i konkretne pozwalają nam na porównanie naszych zamierzeń

z rzeczywistymi osiągnięciami. Cele zbyt ogólne nie uświadamiają nawet temu kto je postawił rodzaju efektów, jakich powinien oczekiwać.

Zagadnienie określania konkretnych celów wychowania jest bardzo trudne dla nauczyciela praktyka, gdyż nie dysponuje on wystarczającą wiedzą z psychologii ogólnej, rozwojowej i społecznej. Dlatego też określa cele bardzo ogólnie. Przykładem tego mogą być wyniki badań. Przeprowadzono ponad 100 hospitacji lekcji z różnych przedmiotów. Hospitujący przed lekcją pytali nauczycieli o temat i cele lekcji. Na zakończenie zapytano, co sądzą o realizacji celów. Poniżej podaję niektóre najbardziej typowe przykłady z wychowania patriotycznego.

I. Język polski w klasie VIII na temat: "Praca Marii Curie-Skłodowskiej na podstawie audycji telewizyjnej i zebranych wiadomości".

Cel wychowawczy: Wzbudzenie uczuć patriotycznych.

II. Język polski w klasie VIII na temat: "Dzieje M. Borowicza jako obraz kształtowania świadomości narodowej".

Cel wychowawczy: Wyrabianie patriotyzmu.

III. Język polski w klasie V na temat: "Historia pomników Warszawy".

Cel wychowawczy: Rozwijanie uczuć miłości do stolicy.

W dotychczasowej lekturze pedagogicznej trudno wyszukać opracowania, które wyjaśniałyby sposób formułowania celów wychowania, tak w odniesieniu do konkretnej działalności wychowawczej w czasie lekcji, jak i innych form wychowania w szkole. Nauczyciele praktycy uważają, że praca wychowawcza jest nieporównanie trudniejsza w stosunku do dydaktycznej. Po zakończeniu hospitowanej lekcji, wszyscy nauczyciele twierdzili, że postawione cele zostały zrealizowane.

Wszystkie trzy podane wyżej cele wychowania są na pewno zbyt ogólne. Niemożliwe byłoby stwierdzenie zmian, jakie zaszły w osobowości wychowanków. Podobny sposób określania celów wychowawczych stwierdził także M. Maciaszek. "Badani uwzględniali aspekt wychowawczy lekcji tylko wtedy, kiedy wyni-

każ on w oczywisty sposób z treści materiału lekcyjnego⁴.

1.1. Kryteria pozwalające na uszczegóławianie naczelných celów wychowania na przykładzie postawy patriotycznej

Pierwszym kryterium są elementy składowe postawy patriotycznej. H. Muszyński⁵ wylicza 8 głównych elementów składowych tej postawy, z których każdy można sprowadzić do coraz mniejszych wycinków rzeczywistości. Pierwszym składnikiem przedmiotu postawy patriotycznej jest "terytorium, będące miejscem życia i przeszłości narodu wraz z jego elementami geograficznymi". Możemy go dalej uszczegółowić przez kształtowanie stosunku uczniów do poszczególnych regionów geograficznych lub historycznych Polski. Po ukształtowaniu stosunku do regionu, w którym mieszkamy, rozwijamy zainteresowanie regionami sąsiednimi i dalszymi. Podobnie konkretyzujemy inne elementy składowe przedmiotu postawy patriotycznej. Kształtowanie różnych dyspozycji do poszczególnych składników przedmiotu postawy wymaga posłużenia się kryterium psychologicznym. Z psychologicznego punktu widzenia, składnikami postawy patriotycznej są dyspozycje intelektualne, emocjonalne i wolicjonalne. Następną jest kryterium rozwojowe, które pozwala nam dostosować cele do rozwoju psychicznego wychowanka. Nazywamy je celami etapowymi. Kryterium praktyczno-wychowawcze umożliwia określenie celów operacyjnych, czyli rodzajów działania, przez które kształtujemy i rozwijamy dyspozycje społeczno-moralne.

1.2. Specyfika celów wychowawczych

Cele wychowania możemy realizować tylko przy czynnym współdziałaniu wychowanka, który powinien przejawiać motyw do zmieniania samego siebie. W wychowaniu konserwatywnym dążono do takiego ukształtowania psychiki, aby właściwości charakteru wychowanka były stałe i niezmiennie. Cele te często realizowano przy stosowaniu "metody drylu i tresury". Człowiek taki był niepodatny na zmiany w otaczającym go świecie⁶. W czasach, kiedy zmiany społeczne następowały bardzo powoli, ten typ wychowania uważano za właściwy. Współczesna pedagogi-

ka nie traktuje celów wychowania jako skończonego i zamkniętego rezultatu wychowania, ale jako proces ukierunkowany, który powinien sam się rozwijać i prowadzić do coraz wyższego stanu naszej świadomości. Celem wychowania jest tylko zainicjowanie procesu doskonalenia, to znaczy wdrożenie wychowanka do dalszego kształtowania własnego charakteru bez opieki i nadzoru wychowawcy, czyli do samowychowania. Stawiane cele wychowania powinny mieć charakter dynamiczny, wówczas będą dostosowane do rozwijającego się społeczeństwa.

Cele wychowania możemy odnosić do jednej dyspozycji lub do określonej grupy. Realizacja tych celów wpływa nie tylko na zmianę określonej dyspozycji, ale może wpłynąć na zmianę struktury naszej osobowości, gdyż psychika stanowi integralną całość. Kształtowanie określonych postaw wspomaga kształtowanie innych. Nawet trudno sobie wyobrazić możliwość wychowania patriotycznego bez rozwijania takich postaw, jak internacjonalizm, humanizm, umiłowanie wolności, ideowość, społeczne zaangażowanie, szacunek do pracy, dyscyplina społeczna, tolerancja i inne.

Kształtowanie wszystkich postaw i dyspozycji zapewnia jednostce urzeczywistnienie jej pełnego i wszechstronnego rozwoju, co stanowi jeden z głównych celów wychowania socjalistycznego.

Niniejszy artykuł jest próbą uszczegółowienia celów naczelnych na przykładzie postawy patriotycznej, którą wybrano z tego względu, iż jest ona najbliższa każdemu człowiekowi i stanowi podłoże aktywności społecznej. Występuje we wszystkich planach wychowania w formie jednak bardzo ogólnej.

Podłożem patriotyzmu socjalistycznego oprócz wspólnego terytorium, wspólnej przeszłości, tradycji kultury, instytucji społeczno-politycznych jest wspólnota położenia ekonomicznego, interesów grup i klas społecznych, dążenie do usunięcia antagonistycznych stosunków społecznych. Dopiero w ustroju socjalistycznym istnieje wspólnota interesów jednostki i narodu⁷.

2. Dyspozycje psychiczne postawy patriotycznej jako szczególne cele wychowania

Dzięki zastosowaniu analizy psychologicznej możemy wyłonić składowe elementy postawy. Do najważniejszych należą:

a/ składnik spostrzeżeniowo-normatywny, b/ wrażliwość emocjonalna, c/ motywacje, d/ wiedza i doświadczenie, e/ uczucia.

2.1. Przykładowe dyspozycje spostrzeżeniowo-normatywne jako szczególne cele wychowania patriotycznego

Wymienione dyspozycje stanowią bardzo istotny komponent postawy, gdyż pozwalają na dostrzeganie oraz identyfikowanie wszelkich jednostkowych i zbiorowych zachowań, które są zgodne lub nie z normami określającymi stosunek do ojczyzny. "Socjalistyczny patriotyzm jest to norma, 1/ nakazująca uczucia szacunku, miłości i przywiązania do ojczyzny, 2/ nakazująca obowiązek solidarności z własnym narodem na gruncie troski o rozwój ojczyzny i dobre jej imię, 3/ zobowiązująca jednostkę do aktywnego przyczynienia się oraz ofiarności na rzecz rozwoju i dobra ojczyzny, 4/ nakazująca jednostce gotowość do obrony ojczyzny przed jakimkolwiek zagrożeniem, 5/ zobowiązująca każdego członka narodu do utrzymywania więzi kulturowej z nim"⁸.

Dyspozycje wymienione niżej określają postulowany poziom w zakresie ich rozwoju u człowieka dorosłego, w pełni już ukształtowanego:

- potrafi rozpoznać sytuacje, w których należy wystąpić w obronie dobrego imienia Polaka i Polski,
- dostrzega zjawiska wypaczania patriotyzmu socjalistycznego przez włączanie obcych naszej ideologii poglądów,
- wyróżnia treści patriotyczne w różnych symbolach narodowych jak godło państwa, hymn, obrazy z przeszłości i teraźniejszości itp.,
- przejawia krytycyzm wobec informacji i poglądów, które czę-

sto ukryte, mogą budzić nacjonalizm lub niechęć w stosunku do narodów zaprzyjaźnionych,

- umie odróżnić czyny i zachowania patriotyczne od zachowań pozornego patriotyzmu,
- dostrzega wartości patriotyczne w dziełach literackich, plastycznych i innych przejawach życia narodu,
- obserwuje różne zjawiska życia społecznego wpływające dodatnio lub ujemnie na rozwój Polski,
- dostrzega piękno polskiego krajobrazu i przyrody,
- wyróżnia ludzi o zaangażowaniu ideowo-patriotycznym,
- dostrzega przyczyny powodujące szkodę społeczną,
- potrafi rozpoznać sytuacje, w których powinien czynnie wystąpić w obronie dobra narodowego.

2.2. Dyspozycje emocjonalne jako szczegółowe cele wychowania patriotycznego

Dyspozycje emocjonalne stanowią podstawę dodatnich lub ujemnych przeżyć uczuciowych związanych z treściami pojęcia "ojczyzna". Wrażliwość emocjonalna to trwałe nastawienie na pozytywne lub negatywne reakcje uczuciowe wobec życia społecznego, szczególnie w odniesieniu do faktów rozbieżności między praktyką życia a obowiązującymi wymaganiami społecznej roli obywatela. Uczucia stanowią bardzo ważny element procesu motywacyjnego w wychowaniu⁹.

Wymienione niżej cele stanowią wybrane przykłady uszczegóławiania celów w zakresie dyspozycji emocjonalnych:

- odczuwa uczucia patriotyczne u innych,
- przeżywa uczucia troski o bezpieczeństwo narodu i państwa, jego rozwój gospodarczy, poziom jego kultury,
- przeżywa uczucia żalu, wstydu i troski z powodu błędów czy klęsk wynikających z egoizmu Polaków,
- przeżywa uczucia radości dostrzegając postęp w urzeczywistnianiu ideałów socjalizmu,

- przeżywa jako hańbę i nieszczęście wszelkie przypadki zdrady narodowej i państwowej,
- przeżywa tragizm szlachetnych jednostek, które poniosły klęskę w walce o wolność, wyzwolenie narodowe i społeczne,
- przeżywa jako społeczną i osobistą stratę świadome lub lekomyślne niszczenie wspólnego dorobku narodowego,
- przeżywa uczucie dumy z dawnych i współczesnych osiągnięć Polski,
- solidaryzuje się z zasadą, że za dobrą pracę i wysoką efektywność w działaniu ludzie otrzymują wyższe wynagrodzenia i odznaczenia państwowe,
- potępia poglądy i postawy ludzi, którzy przerzucają własne obowiązki wobec ojczyzny na innych, oczekując osobistych wyróżnień,
- czci pamięć ludzi zasłużonych dla Polski, bohaterów walki o wyzwolenie narodowe i społeczne oraz tych, których praca przyczyniła się do sławy dobrego imienia Polski.

2.3. Dyspozycje motywacyjno-działaniowe jako cele wychowania patriotycznego

Motywacje określa się na podstawie odpowiedzi na pytanie: "Dlaczego ktoś tak postępuje?". Składnikami motywacji jest pełna świadomość jej elementów intelektualnych i uczuciowych. Od stopnia świadomości zależy charakter motywacji. Może występować motywacja o pełnej świadomości lub z ograniczoną świadomością¹⁰. Efektywność działania w bardzo dużym stopniu zależy od siły motywacji, czyli "jednostka powinna jasno wiedzieć, co ma robić, powinna rozumieć zadania przed nią stawiane. Dalej ta sama jednostka musi wiedzieć, dlaczego ma określone zadanie zrealizować, jaki jest jego sens, co daje samej jednostce i innym ludziom wykonanie danego zadania. Wreszcie jednostka powinna to co jest celem jej działania, przeżywać jako cel działania, powinna akceptować go wewnątrznie"¹¹.

Podobnie rozumie zagadnienie motywacji w postawie patrio-

tycznej H. Muszyński¹². Uszczegółowienie celów wychowania patriotycznego polega na adekwatnym określeniu rodzaju motywacji w zależności od określonych sytuacji. Obecnie przedstawimy wybrane przykładowo cele wychowania w zakresie motywacji aktywności patriotycznej:

- ma świadomość istoty patriotyzmu,
- rozumie pojęcie patriotyzmu socjalistycznego, nacjonalizmu, szowinizmu,
- rozumie, jakie obowiązki ma Polak i dlaczego,
- zdaje sobie sprawę z potrzeb i dążeń obywateli oraz w jakim stopniu mogą one być zaspokojone ze względu na stan ekonomiczny naszego kraju,
- rozumie, jaki związek zachodzi między obronnością naszego państwa a rozwojem ekonomicznym,
- zdaje sobie sprawę, że dochód narodowy uzależniony jest od społecznej wydajności pracy,
- rozumie rolę klasy robotniczej i jej partii w przeobrażeniach społecznych w Polsce,
- stara się uczestniczyć w działalności społecznej na rzecz środowiska,
- chroni zabytki kultury narodowej,
- dąży do pozostawienia po sobie wkładu w rozwój kultury materialnej i duchowej,
- chroni i oszczędnie gospodaruje wspólną własnością,
- chroni godność narodową,
- bierze czynny udział w świętach i uroczystościach narodowych,
- czci pamięć bohaterów narodowych,
- jest gotów do wysiłku, wyrzeczeń i poświęcenia w obronie własnego kraju,
- bierze udział w akcjach zbiórki na rzecz odbudowy pomników narodowych,

- uczestniczy w zbiórkach funduszy na cele społeczne.

2.4. Wiedza i doświadczenie jako cele wychowania

Znajomość własnego kraju, jego geografii, przyrody, historii, tradycji i symboli, kultury, języka, bohaterów narodowych, przywódców społecznych i narodowych, perspektyw rozwojowych oraz dążeń narodowych stanowi bardzo ważny element w dopełnieniu postawy patriotycznej. Wiedza ta tylko wtedy spełni swoją rolę, gdy będzie emocjonalnie powiązana z naszym systemem wartości. Przez doświadczenie rozumiemy praktyczną znajomość zjawisk i faktów zdobytą przez bezpośrednie obcowanie z nimi¹³.

Uszczegółowienie celów z tej dziedziny polega głównie na wyodrębnianiu różnych elementów składowych przedmiotu postawy:

- wykazuje zainteresowania geografią, historią własnego miasta, regionu, kraju, bohaterami narodowymi, językiem itp.,
- poszukuje informacji o walkach narodowo-wyzwoleńczych Polaków,
- dąży do poznania gwary, strojów, zabytków architektury w różnych regionach Polski,
- wykazuje zainteresowania współczesnym dorobkiem Polski, poznaje potrzeby współczesnego życia,
- interesuje się planami industrializacji,
- wnika w motywy działaczy pracujących dla dobra kraju,
- czyta literaturę piękną o własnym kraju,
- poznaje dzieła sztuki, które opiewają chwałę narodową,
- poznaje motywy ludzi działających na szkodę Polski,
- zdobywa wiedzę potrzebną do wnikliwej oceny ludzi działających,
- ma wiedzę potrzebną do obrony słusznych poglądów, dotyczących rozwoju Polski,
- posiada wiedzę o zasługach ludzi działających dla dobra Polski,

- ma wyobrażenie o planach rozwoju Polski,
- zdaje sobie sprawę z trudności, jakie napotykamy w walce o lepsze jutro i wie jak z trudnościami walczyć,
- rozumie potrzebę podnoszenia kwalifikacji zawodowych ludzi pracy,
- uświadamia sobie znaczenie rozwijania kultury w Polsce,
- zna normy określające obowiązki każdego obywatela państwa socjalistycznego i potrafi je rzeczowo uzasadnić,
- zna zabytki kultury materialnej i wie jak je chronić,
- wie, jakie rośliny są pod ochroną na terenie Polski,
- zna i rozumie zgubne skutki alkoholizmu dla rozwoju ojczyzny.

Treść wymienionych celów ma wartość tylko wtedy, kiedy przepojona jest uczuciami szczerego umiłowania Polski. Tylko taka wiedza staje się motywem aktywności mających na celu dobro kraju.

3. Cele etapowe i operacyjne wychowania patriotycznego

Wyłonione cele wychowania patriotycznego określające szczegółowe dyspozycje możemy uszczegóławiać w dalszym ciągu stosując kryterium rozwojowe oraz kryterium praktyczno-wychowawcze¹⁴. Kryterium rozwojowe pozwoli nam na określenie celów etapowych, które wskazują na stopień interrioryzacji poszczególnych dyspozycji. Ten typ celów nazywamy także czasami celami częściowymi. K. Sośnicki¹⁵ akcentuje konieczność stopniowania celów wychowania, czyli przechodzenia od etapu do etapu, od jednego kroku do następnego. Podkreślają to także wszyscy autorzy, którzy zajmowali się zasadami wychowania. K. Sośnicki wyłącza cele częściowe, które odnoszą się do szerokości wychowania. Szerokość lub zakres celów zależą od ilości i jakości dyspozycji, natomiast cele etapowe odnoszą się do samego procesu rozwojowego i wyznaczają jego charakter.

Dlatego też znajomość poziomu i zakresu dyspozycji funkcjonujących w osobowości wychowanka stanowi podstawę planowania procesu wychowawczego działania i jest warunkiem prawidłowego doboru dalszych celów etapowych i operacyjnych.

Jeszcze dalsze uszczegółowienie celów wychowania może nastąpić dzięki zastosowaniu kryterium praktyczno-wychowawczego¹⁶. Cele te dotyczą rodzaju działalności, do której wdrażamy wychowanka.

3.1. Cele etapowe i operacyjne wychowania patriotycznego w młodszym wieku szkolnym

Do tej grupy zaliczamy w zasadzie uczniów klas I-III, gdyż różnice wewnątrz tej grupy są stosunkowo małe, raczej natury ilościowej niż jakościowej. Młodsze dzieci tej grupy cechuje moralność heteronomiczna. Niektóre tylko dzieci z klasy I lub II oraz większość uczniów klasy trzeciej przechodzą do fazy socjononii, która stanowi pierwszy etap autonomii¹⁷.

Cele wychowania dla tej grupy wiekowej dotyczą głównie motywacji heteronomicznej, a równocześnie powinny zawierać dążenia do uwewnętrznienia przynajmniej niektórych norm moralnych.

Proces motywacyjny, który stanowi podstawę procesu wychowania powinien przekształcać motywowanie zewnętrzne aktywności na motywowanie wewnętrzne, autonomiczne. W procesie motywacyjnym równorzędną rolę odgrywają elementy intelektualne, emocjonalne i wolicjonalne. Dlatego też cele etapowe oraz cele operacyjne odnoszą się do tych elementów najczęściej równocześnie.

Podane niżej cele są dalszym uszczegółowieniem celów umieszczonych w poprzedniej części artykułu. Zostały one sprowadzone do postaci, którą możemy zastosować przy programowaniu i określaniu zadań wychowawczych.

Uszczegółowianie celów wychowania powinno uwzględniać także strukturę procesu wychowania, do której zaliczamy:

I. Wdrażanie wychowanków do pożądaných form uzewnętrznionej

lub uwewnętrznionej aktywności,

- II. Rozwijanie dyspozycji do danej aktywności przez ćwiczenie.
- III. Uświadamianie wychowankom znaczenia, celów i zasad tej aktywności.
- IV. Przyswajanie wychowankom ocen i przekonań wzmacniających dyspozycje do pożądanej aktywności.
- V. Przyswajanie wychowankom wiedzy na temat związku między pożądaną aktywnością a życiem społecznym, umożliwiające rozumienie wielorakich aspektów tych zależności¹⁸.

Realizacja celów wychowawczych w tej fazie zależna jest w bardzo dużym stopniu od rozwoju procesów poznawczych, gdyż dyspozycje kierunkowe to ukształtowany stosunek do przedmiotów i zjawisk otaczającego nas świata, na podstawie posiadanych już przez dziecko potrzeb.

Najważniejszym czynnikiem w kształtowaniu charakteru dziecka jest wpływ osobowości nauczyciela wychowawcy, który stanowi dla tego wieku największy autorytet. Dlatego też najskuteczniejszymi metodami wychowawczymi dla tego wieku będzie wpływ osobisty wychowawcy¹⁹.

Wprowadzanie wychowanka w pełnienie roli obywatela i czynnego uczestnika życia ideowo-politycznego rozwija i kształtuje w nim te cechy charakteru, które stanowią cele wychowania.

Cele operacyjne, często w teorii i praktyce nazywane zadaniami wychowawczymi, realizowane są przez sytuacje wychowawcze różnych form aktywności, takie jak: zabawa, nauka, praca, praca społeczna, działalność artystyczna, działalność indywidualna lub zespołowa.

Wyników wychowania możemy oczekiwać tylko wówczas, jeżeli będą spełnione określone warunki działania. T. Kotarbiński²⁰ zalicza do nich:

- 1/ jasno i konkretnie określony cel,
- 2/ dokładne wyznaczenie warunków zewnętrznych, w jakich odbywa się działanie,

3/ zgromadzenie odpowiednich środków.

Tylko wystąpienie tych trzech członów zapewnia wyniki wychowania.

Tabela 1.

Przykładowe cele etapowe i operacyjne wychowania patriotycznego dla dzieci młodszych 7-10 letnich²¹

Cele częściowe i etapowe wychowania patriotycznego	Cele operacyjne lub zadania wychowania patriotycznego
1. Przejawia pozytywny emocjonalny stosunek do własnego języka, do symboli narodowych, takich jak: godło, herby, sztandar, flaga państwowa, hymn.	1. Prowadzenie albumu pamiątek narodowych.
2. Obdarza uczuciami bohaterów narodowych, dostojników państwowych, wyróżniających się ludzi pracy z najbliższego środowiska.	2. Zorganizowanie konkursu międzyzespołowego na najbardziejny album pocztówek o tematyce "Polska".
3. Otacza czią miejsca pamięci narodowej.	3. Wykonanie przez zespół gazetki z herbami miast Polski i konkursu międzyzespołowy rozpoznawania miast na podstawie ich herbów.
4. Lubi wygłaszać wierszyki o treści patriotycznej, czytać baśnie, opowiadania, legendy o przeszłości narodowej.	4. Urządzenie i upiększenie kącika patrona szkoły przez zespół w formie konkursu międzyklasowego.
5. Chętnie zbiera znaczki, pocztówki, podziwia piękno Polski.	5. Wymiana znaczków między uczniami w celu zebrania znaczków jednotematycznych.
6. Przejawia aktywność w przygotowaniu świąt narodowych, rocznic, uroczystości.	6. Upiększanie i uporządkowanie otoczenia szkoły.
7. Podziwia pracę ludzi różnych zawodów, którzy przysparzają Polsce bogactwa i zyskują rozgłos w świecie.	7. Wykonanie chorągiewek i emblematów na 1 Maja.
8. Uczestniczy w różnych pracach na rzecz szkoły i najbliższego środowiska.	8. Udział w konkursie na najbardziejny wierszyk o treści patriotycznej.
	9. Zbieranie pamiątek z historii kultury regionu.
	10. Ocenianie czynów bohaterów czytanek, wydarzeń na podstawie znanych dziecku obowiązków w stosunku do ojczyzny.

Uwaga: numeracja przy celach etapowych nie odpowiada numeracji celów operacyjnych.

3.2. Cele etapowe i operacyjne wychowania patriotycznego dla dzieci w średnim wieku szkolnym 10-12 lat

Jest to grupa wiekowa, która w swoim rozwoju przechodzi do fazy socjononii, a w końcowym etapie wchodzi w stadium pryncypializmu moralnego²², tj. uznania wartości samych norm moralnych i przestrzegania ich nie ze względu na otoczenie społeczne, lecz dla nich samych. Fazę socjononii moralnej określamy także k o n w e n c j o n a l i z m e m . Prawidłowo prowadzona praca wychowawcza powinna doprowadzić do osiągnięcia tego stadium rozwoju.

Szczególnie dużą wartość wychowawczą w tym okresie ma organizacja życia i pracy w zespołach. Wychowawca mniej oddziałuje na klasę w sposób bezpośredni, a coraz częściej pośrednio przez aktyw poszczególnych zespołów.

Wiek ten pozwala w pełni na zrozumienie i uznanie norm wyrażających obowiązki w stosunku do Ojczyzny, zdobycie umiejętności oceniania czynów przez odwołanie się do treści zawartej w obowiązkach.

Dzieci w średnim wieku szkolnym nie rozumieją naczelných ideałów jako wartości najwyższych, które stanowią układ odniesienia uzasadniający poszczególne normy²³

Tabela 2.

Przykładowe cele etapowe i operacyjne dla dzieci w wieku 10-12 lat²⁴

Cele etapowe	Cele operacyjne lub zadania
1. Wdrażanie do bezinteresownej pracy dla dobra własnej klasy, szkoły, środowiska.	a/ przygotowanie poranku dla klasy I z okazji rocznicy powstania Ludowego Wojska Polskiego; b/ zbiórka makulatury i opakowań z przeznaczeniem funduszy na zakup sztandaru szkolnego.

Cele etapowe	Cele operacyjne lub zadania
2. Rozwijanie zainteresowań własnym miastem, jego historią, zabytkami, przemysłem, instytucjami.	a/ konkurs na temat: "Znam swoje miasto"; b/ zdobywanie sprawności przewodnika po własnym mieście.
3. Wdrażanie do oceny zachowań bohaterów czytanek, opowiadań, zdarzeń, z punktu widzenia zgodności ich postępowania z normami obowiązującymi patriotę.	a/ udział w dyskusji na temat bohatera; b/ ocena wykonanej pracy na rzecz środowiska przez poszczególne zespoły klasowe.
4. Pogłębienie uczuć patriotycznych w związku z obchodami rocznic historycznych.	a/ przygotowanie i udział w spotkaniu z powstańcem wielkopolskim; b/ kombatantem II wojny światowej; c/ udział w wieczornicy poświęconej patronowi szkoły.
5. Poszerzenie i pogłębienie zainteresowań sprawami społecznymi, kulturalnymi i politycznymi własnego województwa.	a/ narady klasowe poświęcone przygotowaniu wycieczek krajoznawczych; b/ zbieranie materiałów potrzebnych do poznania województwa i zasłużonych ludzi dla jego rozwoju; c/ wypracowanie na temat: "Nasze województwo za 10 lat".
6. Rozbudzanie dążenia do doskonalenia samego siebie, ażeby przyczynić się do szybszego rozwoju Polski Ludowej.	a/ narada klasowa na temat: "Kim chciałbym być w przyszłości i dlaczego?"; b/ dyskusja nt.: "Co możemy zrobić aby lepiej przygotować się do pełnienia w przyszłości roli obywatela P R L"; c/ indywidualne rozmowy wychowawcy z wychowankami, dotyczące sposobu doskonalenia samego siebie.

Cele etapowe	Cele operacyjne lub zadania
7. Wdrażanie do rozwiązywania problemów moralnych, fikcyjnych i rzeczywistych.	a/ ocena czynów bohatera opowiadania przez odwołanie się do motywów jego działania oraz skutków; b/ wybór przewodniczącego grupy, który najbardziej zapewni grupie sukces, c/ dyskusja nad sprawcą czy- nu /ukarać czy też nie/.
8. Rozbudzanie krytycznego stosunku do osób i czynów działających na szkodę Polski.	a/ uczeń podaje przykłady ludzi - wzięte z życia klasowego środowiska, literatury, którzy nie wypełnili swojego obowiązku w stosunku do ojczyzny; b/ w dyskusji wychowankowie potępiają czyny i ludzi działających na szkodę Polski, przez odwołanie się do norm.
9. Potrafić wyjaśnić pojęcie patrioty oraz uzasadnić dlaczego każdy Polak powinien wypełniać swoje obowiązki.	a/ udział uczniów w tworzeniu kodeksu moralnego klasy; b/ dyskusja na temat: "Jakich ludzi i dlaczego nazywamy patriotami?"; c/ podejmowanie konkretnych zadań w szkole i środowisku oraz uczestnictwo w ich wykonaniu.

3.3. Cele etapowe i operacyjne wychowania patriotycznego dla młodzieży w wieku 13-15 lat

W fazie pryncypializmu moralnego jednostka już może przyswoić pewne wzory postępowania. Dotyczyć to może określonego sposobu moralnego pełnienia roli społecznej, upodobań w stosunku do wybranych wzorów. Źródłem niepokojów i konfliktów w tej fazie jest rozbieżność pomiędzy uznawanymi przez jednostkę normami a własnym postępowaniem. Okres ten cechuje duża

wrażliwość moralna. Skłania to jednostkę do samokontroli, do samodoskonalenia i wierności zasadom.

Dopiero w następnej fazie rozwoju, którą nazywamy racjonalizmem moralnym, młodzież przejawia tendencję do szukania racjonalnego uzasadnienia już uwewnętrznionych norm moralnych. Dostrzega sens społeczny norm i wartości, jakim te normy służą oraz służyć oraz skutki, jakie powoduje nieprzestrzeganie określonych norm. W tej fazie rozwoju powinna znajdować się większość młodzieży kończącej szkołę podstawową.

Tylko nieliczne jednostki tej grupy młodzieży mogą już przechodzić do fazy ideowości moralnej, w której występuje pełne uwewnętrznienie celów życia zbiorowego. Jest to moralność świadoma i refleksyjna. W tej fazie młodzież lubi rozwiązywać konflikty i problemy moralne²⁵.

Etapowe i operacyjne cele wychowania dla tej grupy wiekowej są już bardzo zbliżone do celów podanych w części drugiej niniejszego artykułu.

Tabela 3.

Niektóre przykładowe cele etapowe i operacyjne wychowania patriotycznego dla młodzieży w wieku 13-15 lat²⁶

Cele etapowe	Cele operacyjne lub zadania
1. Wytwarzanie więzi uczuciowej z patronem szkoły.	1. Narada klasowa na temat sposobu uczczenia rocznicy śmierci patrona. 2. Gromadzenie materiałów, eksponatów potrzebnych do uroczystości. 3. Opracowanie programu uroczystości.
2. Rozbudzenie zaangażowania sprawami najbliższego środowiska.	1. Wypracowanie na temat: "Co zmienilibym i w jaki sposób aby nasza szkoła wyróżniała się korzystnie?".

Cele etapowe	Cele operacyjne lub zadania
	<ol style="list-style-type: none"> 2. Opracowanie planu pracy i podziału zadań między zespoły oraz określenie terminów wykonania. 3. Systematyczna ocena wykonania zadań przez zespoły.
<ol style="list-style-type: none"> 3. Wyrobienie kultu dla pamiętek narodowych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Narada z uczniami na temat wycieczki i opracowanie planu przygotowań. 2. Zebranie z rodzicami na temat celów wycieczki i środków. 3. Ustalenie regulaminu wycieczki i rozdział zadań między zespołami. 4. Zbieranie materiałów do konkursu. 5. Konkurs na temat: "Znam naszą stolicę".

W klasie VI, VII i VIII występują takie przedmioty, jak historia Polski, język polski, geografia Polski, a szczególne znaczenie mają: wychowanie obywatelskie, obronne oraz godziny wychowawcze, których treści wiążą się bardzo ściśle z wychowaniem patriotycznym. Tworzenie odpowiednich sytuacji wychowawczych wyzwala w młodzieży autentyczne zaangażowanie.

4. Z a k o ń c z e n i e

Przedstawiona próba konkretyzacji celów wychowania moralnego miała wskazać tylko możliwości, jakie ma nauczyciel w swojej pracy. Ich wykorzystanie będzie możliwe tylko wówczas, jeżeli poznamy dobrze psychologię ogólną, rozwojową, społeczną oraz teorie wychowania, a szczególnie naukę o celach.

W dotychczasowych programach z zakresu teorii wychowania w zakładach kształcących nauczycieli i wychowawców mała ilość godzin przeznaczona na te zagadnienia uniemożliwia przygotowanie do efektywnej pracy w tej dziedzinie.

Tylko przez samokształcenie nauczyciel-wychowawca może zdobyć odpowiednią wiedzę z zakresu różnych nauk społecznych, potrzebną do ustalania celów, warunków i środków pracy wychowawczej z młodzieżą.

PRZYPISY

- ¹ T. Kotarbiński, Traktat o dobrej robocie, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969, s. 20.
- ² H. Muszyński, Zarys teorii wychowania, Warszawa 1976, s. 98, 99.
- ³ K. Sośnicki, Istota i cele wychowania. Warszawa 1964, s. 20.
- ⁴ M. Maciaszek, Start zawodowy nauczyciela. Warszawa 1970, s. 121-141.
- ⁵ H. Muszyński, Ideał i cele wychowania, Warszawa 1972, s. 164.
- ⁶ K. Sośnicki, op. cit., s. 96.
- ⁷ H. Muszyński, Ideał..., op. cit., s. 162.
- ⁸ H. Muszyński, Ideał..., op. cit., s. 166-169.
- ⁹ K. Sośnicki, Teoria środków wychowania, Nasza Księgarnia, Warszawa 1973, s. 115.
- ¹⁰ Ibidem, s. 29, 30.
- ¹¹ W. Szewczuk, Psychologiczne podstawy zasad wychowania, PZWS, Warszawa 1972, s. 29, 30.
- ¹² H. Muszyński, Ideał..., op. cit., s. 167, 168.
- ¹³ Ibidem, s. 168-169.
- ¹⁴ Ibidem, s. 31-32.
- ¹⁵ K. Sośnicki, Istota..., op. cit., s. 98.

- 16 H. Muszyński, *Ideał...*, op. cit., s. 31; 32.
- 17 M. Żebrowska, *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1976, s. 652-658.
- 18 H. Muszyński, *Zarys...*, op. cit., s. 243.
- 19 *Ibidem*, s. 318-322.
- 20 T. Kotarbiński, op. cit., s. 20.
- 21 Ł. Muszyńska, *Integralne wychowanie i nauczanie w klasach I-III*, PWN, Poznań 1974, s. 66-67 oraz s. 152-160 i 166-167.
- 22 M. Żebrowska, op. cit., s. 657.
- 23 H. Muszyński, *Podstawy wychowania społeczno-moralnego*, PZWS, Warszawa 1967, s. 68-70.
- 24 E. Ziółkowska, D. Napierała, *Praca wychowawczo-dydaktyczna w klasach IV-V*, /w:/ *Materiały metodyczne pod red. H. Muszyńskiego*, PWN, Poznań 1972, s. 34, 39; 41-47; 78-86.
- 25 H. Muszyński, *Podstawy...*, op. cit., s. 70-75.
- 26 J. Czerwiński, *Patriotyczne i obywatelskie wychowanie w szkole*, /w:/ *Materiały metodyczne pod red. H. Muszyńskiego*, PWN, Poznań 1974, s. 40-46; 69-72; 79-87 i inne.

PROCEDURE OF CONCRETISATION THE PATRIOTIC OBJECTIVES

Summary

The study of concretisation of patriotic objectives of education is based on the theoretical researches of the investigators regard the criterions of educational objectives. Essentially, psychologically, developmental and practical criterions enable to concretize general patriotic objectives of education to details objectives. This method can be suitable to concretize others general objectives of education.

ANALISE DER KONKRETISIERUNG DER ERZIEHUNGSZILE

Zusammenfassung

Diese vorliegende Studie ist einer Analyse der Konkretisierung des Erziehungsziele. Der Autor die Ergebnisse der Untersuchung über das Problem in theoretische Literatur gewonnen Erfolge darstellt. Die Kriterien der Erziehungszielanalyse sind: reale, psychologische, entwicklungsgeschichtliche und praktische. Die konkrete Erziehungsziele - das ist Grund für Erziehungsprozesspläne. Die Studie zu Patriotischerziehung vor allem und zu andere der erzieherischen Arbeit bezieht.